

Razvod braka i dijete

Budimir, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:584216>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-25**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

PETRA BUDIMIR

RAZVOD BRAKA I DIJETE

Završni rad

Pula, rujan 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

PETRA BUDIMIR

RAZVOD BRAKA I DIJETE

Završni rad

JMBAG: 0303055534, redoviti student

Predmet: Obiteljska pedagogija

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Pedagogija

Znanstvena grana: Obiteljska pedagogija

Studijski smjer: Predškolski odgoj

Mentorica: doc.dr.sc. Sandra Kadum

Pula, rujan 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. OBITELJ	2
2.1 Potpuna i nepotpuna obitelj.....	3
3. UTJECAJ RASTAVE NA DIJETE	5
3.1 Socijalni odnosi	7
3.2 Komunikacija roditelja tijekom rastave.....	8
3.3 Odnos s roditeljima nakon rastave	9
4. PODJELA SKRBNIŠTVA.....	12
4.1 Prava djeteta	14
4.2 Utjecaj odluke na dijete	15
5. PRILAGODBA NA RAZDVAJANJE	17
5.1 Dobne razlike u prilagodbi	19
5.2 Spolne razlike u prilagodbi	21
6. OBITELJSKI ZAKON	22
7. RASTAVA BRAKA U HRVATSKOJ	25
7.1 Moje iskustvo.....	26
7.2 Intervju s mojom bakom - majkom rastavljenog djeteta (sina).....	28
7.3 Iskustvo socijalne radnice.....	29
8. ZAKLJUČAK	32
9. SAŽETAK.....	33
10. SUMMARY	34
11. POPIS LITERATURE	35
11.1 MREŽNI IZVORI.....	36
11.2 POPIS TABLICA.....	38

1. UVOD

Danas se važnost obitelji manje cijeni nego u prošlosti i sve manje se poštuje značenje braka koji se prema tvrdnjama Crkve sklapa zauvijek. Tijekom života u obiteljskoj zajednici brojni bračni parovi susreću se s međusobnim sukobima i miješanjem trećih osoba u odnose poput roditelja. No, kada su bračni partneri osnovali obitelj dolaskom djece, razvod je teži ne samo za roditelje nego i za djecu. Dijete je u centru sukoba te roditelji često zanemaruju njegove osjećaje usmjeravajući se samo na sebe. Roditelji se susreću s različitim emocijama tijekom procesa razvoda što nije lako za njih, no dijete ne može biti odgovorno za roditelja i njemu pružati pomoć, već roditelj mora skrbiti o djetetu.

U ovom radu naglasak je na reakcijama djeteta u postupku razvoda braka te kako se ono prilagođava na razdvajanje. Usmjerit će se i na odnose roditelj-dijete tijekom i nakon razvoda te na međusobnu komunikaciju roditelja koja utječe na djetetovu prilagodbu prilikom raspada obitelji. Dostupnim podacima prikazat će se djelovanje ustanova i njihovih stručnjaka u postupku podjele skrbništva te će se ovim radom osvrnuti i na prava djeteta, poštuju li se prava djeteta i utječu li na stvaranje budućnosti djeteta.

Ovim radom ukazuje se na utjecaj rastave i kako se dijete nosi s njom, iznose se vlastita iskustva, iskustva socijalne radnice u radu i intervju kroz koji se razgovaralo s bakom unuka rastavljenih roditelja.

2. OBITELJ

Brojni autori poput Murdocka (1949), Haralambosa (2002), Maleš (1995), Vukasovića (1994), Giddensa (2006), Štalekar (2010), Rosić (2005) i Rosić i Zloković (2003) definiraju obitelj i njeno postojanje kao važan čimbenik u odgoju djeteta, a također govore i o obiteljskim zadaćama koje svaka obitelj mora u potpunosti ispunjavati. Iako postoje brojne definicije obitelji koje su izdvojene, svaka je u potpunosti ili djelomično usmjerena na važnost obitelji u djetetovu životu.

Tijekom vremena važnost obitelji se mijenja, no suvremeno društvo obitelji smatra zajednicu gdje partneri nisu u braku ili je jedan roditelj i dijete, dok je tradicionalno shvaćanje obitelji usmjereno k uvjerenju da je obitelj zajednica bračnih partnera, bioloških roditelja djece te u ponekim slučajevima baka i djedova (Maleš, 1995).

Murdock (1949) govori o pojmu obitelji i objašnjava da je ona društvena zajednica istog stanovanja i materijalnih sredstava. Prema njemu, ona se sastoji od dvije odrasle osobe koje su ostvarile međusobnu vezu te njihove djece, bila ona biološka ili posvojena (Haralambos, 2002). Nadalje, Ante Vukasović (1994) govori o obitelji kao važnom faktoru odgoja te povezuje djecu i važna je za napredovanje u razvoju. Govori o djelovanju obitelji kao o spontanoj školi za emocionalno funkcioniranje prema okolini.

Prema Haralambosu (2002), obitelj je zajednica u kojoj dvije odrasle osobe dijele rad i rezultate rada te proširuju obitelj u što se ubrajaju djeca.

„Obitelj je predmet interesa različitih spoznajnih područja, definira se i prema teološkom pristupu, gdje je obitelj životna zajednica, zajednica osoba, najmanja društvena stanica i kao takva temeljna ustanova za život svakog društva“ (Rosić, Zloković, 2003: 37).

Vladimir Rosić (2005) smatra obitelj važnim čimbenikom društva i važnom za odgoj djece. U njoj djeca usvajaju sve potrebne vrijednosti te se razvijaju mnoge odgojne smjernice. Obitelj je okruženje u kojoj svako biće pronalazi sigurnost, toplinu, prihvaćanje te potrebu za življenjem u obitelji. Ono što također naglašava je važnost obiteljskog života za društveni razvoj čovjeka te razvoj djetetove ličnosti i

zadovoljavanje potrebnih odgojnih, socijalnih i psiholoških potreba. Obitelji navodi sve uže članove, prema tome, osim roditelja, to su bake i djedovi.

Obitelj su ljudi krvno povezani, u kojoj su odrasli važni za brigu o djeci koja im pripadaju (Giddens, 2007). Štalekar (2010) govori o obitelji kao prvoj skupini u koju dijete pripada. Opisuje ju kao prirodni sustav sastavljen od pravila, uloga i odnosa te međusobne komunikacije koja nije samo prostor života djeteta. Ona je društveni dio te samim rođenjem djeca postaju njeni članovi.

Iako postoje brojne definicije obitelji, Rosić i Zloković (2003) navode obitelj kao prvu i najvažniju zajednicu u kojoj su djetetu potrebna prva iskustva da bi se u potpunosti razvijalo. Zato se priklanjamo definiciji koju je Rosić (2005:80) zapisao: „Obitelj je osnovna životna zajednica, vrelo i nositeljica života“.

2.1 Potpuna i nepotpuna obitelj

Potpuna obitelj je ona u kojoj žive majka, otac i dijete u istoj obiteljskoj zajednici. Njome se smatraju i bake i djedovi te ostali članovi obiteljske zajednice. Definira ju zdrav odnos obitelji te međusobna suradnja. Briga roditelja važna je za održavanje obitelji, no međusobna komunikacija uvelike utječe na kvalitetu odnosa. Potpuna obitelj, prema brojnim autorima, uvjet je ostvarivanja odgojnih zadataka jer djevojčice mogu upoznati ulogu žene, a dječaci ulogu muškarca u obitelji, čime se pravilno identificiraju tijekom odrastanja usvajanjem ponašanja roditelja (Rosić, 2005).

„Skladna obitelj koja je potpuna i stabilna, pravi je uvjet dobrog obiteljskog odgoja. Nije svejedno je li razvoj djeteta sputavan nerazumijevanjem i netrpeljivošću između roditelja ili je dijete svoju ličnost izgrađivalo u atmosferi usklađenih obiteljskih odnosa“ (Rosić,2005:103).

Nepotpuna obitelj je ona u kojoj dijete živi s jednim roditeljem, neovisno o načinu gubitka drugog roditelja. Nepotpune obitelji razlikuju se od slučaja smrti jednog od roditelja do razvoda braka. Ono što brojni autori naglašavaju su utjecaji jednoroditeljskog okruženja na dijete, smatrajući da će ono postići drugačiji razvoj od vršnjaka. No, ponekad nepotpuna obitelj utječe na dobrobit djeteta ako je ono ugroženo i ako se ne poštuju interesi djeteta. Kod djece zanemarene u obitelji često se pojavljuju posljedice vidljive u obrazovanju, razvoju i ponašanju (Vukasović, 1994).

Vladimir Rosić (2005) prema pedagoškom utjecaju nepotpunom obitelji smatra onu u kojoj nema obiteljskog života, ne postoji briga o djeci, a uzrokom smatra svađe roditelja te probleme poput alkoholizma i drugih ovisnosti.

3. UTJECAJ RASTAVE NA DIJETE

S obzirom da je u posljednjih trideset godina stopa razvoda porasla, u većini brakova koji su došli do razvoda živjela su i djeca. Mnogi stručnjaci su istraživali kako razvod utječe na djecu, što se događa s djecom tijekom procesa razvoda te kakvi su njihovi daljnji odnosi prema roditelju s kojim žive i s kojim ne žive. Tijekom razvoda, problemi se javljaju zbog manjka angažiranosti jednog od roditelja te je upravo zato potrebno da djeca ne osjete taj nedostatak jer im on u samom procesu razvoda otežava ionako teško prihvaćanje razdvajanja obitelji (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Mudrinić (2007) objašnjava razvod braka kao odluku roditelja da prekinu bračnu zajednicu. Govori i o reakciji djeteta na razvod, na što uvelike utječe način na koji će roditelji djetetu to reći.

Prema (Rodriguez, 2007) bez obzira na dob roditelji djetetu ne smiju ograničiti ljubav samo prema jednom roditelju, nametati biranje između roditelja ili njima pomagati u prevladavanju teškoća, borbe s vlastitim osjećajima, već roditelji djetetu trebaju pomoći u savladavanju reakcija na razvod. Brojna istraživanja ukazuju na važnost razgovora s djetetom koliko god situacija bila teška. Autori navode pravovremeni razgovor roditelja s djetetom jer u određenoj mjeri može umanjiti emocionalni šok djetetu, s obzirom na to da su vijesti o razvodu roditelja djetetu jedna od najtežih životnih situacija. Upravo zato što je razvod nova situacija u djetetovu životu, treba mu dopustiti da izrazi svoje osjećaje, neka bude ljuto ili bijesno. Veliki broj djece ne želi pričati o razvodu roditelja jer misle da nitko ne želi znati kako se osjećaju.

Osim same reakcije na razvod braka roditelja, autori navode važnost informiranja djeteta o razvodu braka, na koji način i kako će roditelji djetetu priopćiti vijest da se razvode. Navode više razgovora roditelja koji postepeno pripremaju dijete na preseljenje, novi život i navike (Rodriguez, 2007).

Judith S. Wallerstein i Sandra Blakeslee (2006) naglašavaju važnost pravilnog pristupa djetetu kako bi ono shvatilo nastalu situaciju jer se time utječe na njihovo iskazivanje emocija. Prema njima roditelji trebaju omogućiti djetetu da se ljuti, plače, a ne da se zatvori u sebe. Djeca ponekad skrivaju svoje osjećaje misleći da nije dobro ako ih pokažu. Tijekom razvoda često krivnju prebacuju na sebe i zato je važno objasniti im da nisu oni krivi, već da postoje drugi razlozi koji su utjecali na

odluku roditelja te da je to samo njihova krivnja. Isto tako, djeca misle da će pomiriti roditelje ako budu bolji ili ako nešto naprave bolje nego inače. Takvo ponašanje treba pravovremeno zaustaviti jer će djeca stvoriti krivo mišljenje o sebi.

Sva su djeca kao i svi ljudi različiti te isto tako različito reagiraju u određenim situacijama pa tako i na razvod. Svako dijete će biti razočarano odlukom o razvodu jer će ono znati da obitelj više neće biti zajedno. Postoje djeca koja tu vijest dobro prihvate te u budućnosti nema posljedica, no neke vrlo teško pogoditi takva odluka roditelja, emocionalno su pogođeni i javljaju se kasnije teškoće.

Dugoročnim posljedicama razvoda autori smatraju sukobe roditelja te nametanje biranja strane krivcima za navedeni problem tijekom razvoja djeteta. Konfliktan oblik razvoda ima najveći utjecaj na dijete jer je ono u centru sukoba. Roditelji tijekom ovakve vrste razvoda ne postižu sporazume, usmjereni su na međusobni rat, što pak ima negativan utjecaj prema djetetu jer ono se tek suočava s novim načinom života i uzrok su lošeg psihosocijalnog razvoja djeteta tijekom života. No, smatra se kako razvod ima utjecaj i na dobrobit djeteta koje je tijekom braka roditelja bilo izloženo brojnim svađama. Dobrobiti se smatra izdvajanje od svakodnevnog stresa djeteta (Brajša-Žganec i sur.,2014).

Istraživanjem su Wallerstein i Kelly (1980) utvrdile pojačanu usamljenost djece. Kod 27% djece koja žive s jednim roditeljem utvrđena je veća usamljenost nego kod djece u potpunim obiteljima i to upravo zbog novog načina života roditelja (Maleš, 1995).

Ono s čim se brojna djeca susreću tijekom razvoda je otuđenje koje je uzrokovano navođenjem drugog roditelja prema promjeni osjećaja djeteta. Roditelj koji je napustio obiteljsku zajednicu često je odbačen od djeteta jer su se njegovi osjećaji promijenili manipulacijom roditelja. Pojam otuđenja loše utječe na dijete jer ono će se smatrati odbačenim, stvarat će krivu sliku o sebi. Upravo zato govori izjava majke svom sinu prilikom razvoda: „Katkada se djeca razljute na majku zato što je njihov otac ljut i prevari djecu da misle da je majka loša osoba. Katkada neko dijete zaboravi sve zabavne stvari koje je s mamom činilo. Ako je mama bila toliko loša, zašto se tata oženio njome? Mora da je bilo puno lijepih stvari kada se tata u nju zaljubio i imao s njom djecu. Ako djeca stalno slušaju samo o lošim stvarima mogu zaboraviti sve dobre stvari.“ Warshak (2008:264).

Ono što roditelji moraju sve više poticati tijekom rastave je prisjećanje djece na lijepe trenutke. Iako je saznanje o rastavi djetetu najgora vijest s kojom se susrelo, prisjećanje o lijepim događajima, stvaranju uspomena može u određenoj mjeri umanjiti štetu. Prema istraživanjima autora, djetetu najteže pada odlazak jednog od roditelja iz doma (Warshak, 2008).

Razvod ne stvara samo stres djetetu, ono može imati teškoće u obrazovanju koje se javljaju kroz lošiju koncentraciju, izostanak iz škole, neprimjereno ponašanje. Djeca vrtičke dobi često svoj bijes iskazuju kroz nasilje nad drugom djecom, protestiranje prilikom izvršavanja obveza, što je uzrok preosjetljivosti prilikom razvoda. No, navedene reakcije djeteta nisu jedine, postoji veliki broj djece koja se tijekom razvoda braka roditelja zatvaraju u sebe, ne žele govoriti, odbacuju okolinu i kontakte s društvom te se osamljuju. Takve situacije mogu loše utjecati na budućnost djeteta.

3.1 Socijalni odnosi

Tijekom razvoda dijete se susreće s teškoćama u odnosu s okolinom kao i s ostalim članovima obitelji, no djeca u pubertetu stvaraju i pogrešnu sliku o sebi samom te članovima obitelji upravo osjećajem krivnje zbog rastave roditelja. Važan čimbenik teškoća u dječjem razvoju prikazan je kroz sukobe roditelja o kojima govori Čavarović-Gabor (2008:74).

Brajša-Žganec (2003) navodi socijalne interakcije djece u kojima su uključene djetetove socijalne vještine i njihova usklađena ponašanja s tuđim kroz zajedničko mišljenje te otkrivanje sličnosti i razlika. Djeca koja potječu iz obitelji razvedenih roditelja imaju veće mogućnosti za pojavom problema u ponašanju te odnosu s okolinom (Amato, 2014).

Kako tvrdi Lacković-Grgin (2000) djeca rastavljenih roditelja imaju veću razinu loše slike o sebi, samopoštovanja, odnosa prema vršnjacima i ostatku obitelji te je to ujedno i jedan od većih problema posljedica razvoda. Rosić i Zloković (2003) naglašavaju važnost razvoja emocionalnih veza djeteta i roditelja za ostvarivanje socijalnih odnosa te nedostatak istih smatraju kao poticaj stvaranja razvojnih teškoća.

Tijekom razvoda, prijateljska podrška je važna za dijete te će ono s okolinom održavati odnose ako vidi da je podržano. No, ako dijete osjeti usamljenost i

udaljavanje prijatelja, ono će se sve više zatvoriti u sebe. Važno je da podrška okoline bude primjerena te da iz nje ne nastaje još veća šteta za djetetov razvoj, što navodi (Rodriguez, 2007) smatrajući važnim postavljanje određenih granica i to naročito u dobi od devet godina nadalje, kada dijete usvaja tuđe mišljenje.

Ono što utječe na prilagodbu je stav okoline prema djetetovoj situaciji. Na posljedice mlađe djece utjecat će mijenjanje sredine, iako je ono ovisno o dobi djeteta. No, starija djeca već su stekla prijatelje te mijenjanje sredine za njih znači gubitak njima poznate okoline, one u kojoj su sigurni (Maleš, 1995).

3.2 Komunikacija roditelja tijekom rastave

Amato i Keith (1991) ukazuju da se početak problema u ponašanju djece javlja tijekom roditeljskih sukoba koji nastaju prije i nakon razvoda braka, a ne samim procesom razvoda (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Danas se kroz mnoga istraživanja ukazuje na svađe tijekom razvoda roditelja koje na dijete utječu kao glavni čimbenik stresa te se dijete osjeća ugroženo jer se stvara strah od raspada obitelji. S obzirom da razvod djeci stvara novi način života i stvaranje novih navika, ovisno o daljnjim odlukama djece i roditelja, međusobna komunikacija može posljedice učiniti kvalitetnijima ili lošijima. Iako postoje razvodi tijekom kojih su teški sukobi, roditelji se trebaju usmjeriti i na dijete (Čudina Obradović, 2006).

Tijekom rastave roditelji razgovaraju često ili ne razgovaraju uopće, no postoje i oni koji su primorani komunicirati naredbom Centra za socijalnu skrb zbog dobrobiti vlastitog djeteta. Wallerstein i Blakeslee (2006) postavljaju pitanje: „Kakav treba biti odnos razvedenih roditelja?“ Neki ostaju prijatelji, neki se više ne mogu pogledati niti sresti ili čak namjerno govore jedan protiv drugoga. Bijes ili prijetnje mogu potrajati godinama, mogu se umanjiti, sve su to loše ili dobre strane razvoda. Velik je broj ružnih scenarija tijekom rastave, onih koji loše završavaju za dijete, no u pojedinim slučajevima razvod nije toliko konfliktan (Wallerstein, Blakeslee, 2006).

Prilikom komunikacije važno je rješavanje problema te se prošlost i međusobno okrivljavanje ne treba provlačiti kroz svaki razgovor. No, iako brojni autori naglašavaju pomoć obitelji i prijatelja u stresnoj situaciji razvoda braka, komunikacija roditelja tijekom rastave je dio u koji ostatak obitelji roditelji ne trebaju miješati.

Međusobno poštovanje tijekom razgovora može samo poboljšati buduću komunikaciju za dobrobit djeteta. Najmanje što roditelji mogu napraviti je ne svađati se, uvažavati mišljenja druge strane i što manje sukoba rješavati pred djecom. Najnestabilnijim vremenom Warshak (2008) smatra vrijeme prije i nakon rastave braka te govori o ocrnjivanju, blaćenju i ispiranju mozga. Navedeno opisuje kao međusobno okrivljavanje roditelja u što je nesvjesno uključeno dijete slušajući svađe bivših partnera. Takvim načinom komunikacije smanjuje se samopoštovanje djeteta jer ono uvrede jednog roditelja prema drugom osjeća kao napad na njega.

3.3 Odnos s roditeljima nakon rastave

Ovisno o razdoblju koje je proteklo od razvoda braka, dijete se na određeni način pomirilo s novom situacijom i promjenom u životu te koliko god teško bilo prihvatili su da je obitelj podijeljena. Dijete svojom prvom reakcijom ne potvrđuje kako će razvod utjecati na njegovu budućnost i što će ono osjećati u budućnosti. Dijete na razvod ponekad reagira previše hladno i zato je vrlo važno pravilno uočiti djetetove reakcije jer ono će u budućnosti imati teškoće. Nakon razvoda odnos roditelja i djeteta se ponekad promijeni, ponajviše odnos s roditeljem koji više ne živi s djetetom. No, dijete ponekad svoj bijes iskaljuje na roditelju s kojim živi i odbija vidjeti onoga s kojim ne živi. Vrlo je važno da roditelj razgovara s djetetom, dopusti mu da ono kaže što misli, kakvi su njegovi osjećaji. Roditelji posežu za mogućnošću terapije ako se dijete i nakon nekoliko godina ne može pomiriti s razvodom braka roditelja. Wallerstein i Blakeslee (2006) govore o mijenjanju komunikacije roditelj-dijete uzrokovanu razvodom koja je dobra, loša ili prikrivena. Dijete može stvoriti i određenu razinu bliskosti s roditeljem time što ga sluša, tješi. No, roditelji mogu krivo procijeniti te dijete preopteretiti.

Djeca se nakon razvoda često susreću sa sukobima između roditelja što prema Mudrinić (2007) može emotivno loše utjecati na dijete jer ono jednako voli oba roditelja, bez obzira na to s kojim živi. Roditelji su jedini koji mogu djetetu pružiti potpunu brigu, ljubav i razumijevanje, no briga o socijalnom i emocionalnom razvoju ovisi o roditeljevoj emocionalnoj zrelosti. Rosić i Zloković (2003) govore o međusobnom odnosu roditelj-dijete koji utječe na važne dijelove djetetova emocionalnog i socijalnog razvoja te je upravo zato važno funkcioniranje tijekom i nakon procesa rastave.

Djetetu može pomoći ako se u odvojenim domovima roditelja ne mijenjaju sve njegove navike, ostaju ista pravila te se ne narušavaju međusobni odnosi (Brajša-Žganec, 2003).

Dijete se susreće sa stresom onda kada roditelji svoje frustracije i negativna ponašanja prema partneru usmjeravaju i prema djetetu. Brojni roditelji nakon rastave očekuju da će dijete biti samostalnije, prepuštaju ga samome sebi te zanemaruju roditeljsku odgovornost. Odnos roditelja i djeteta ništa ne može pokvariti osim njih samih. Promjena načina života utječe na ponašanje roditelja prema djetetu, a ljutnja i nervoza prema djetetu šteti međusobnom odnosu što roditelji često zanemaruju.

Rosić (2005) govori o tri dužnosti roditelja kako bi odnos roditelja i djeteta bio opušteniji, a to je da djetetu bude prijatelj, učitelj i kvalitetan uzor. Dijete će se ponašati u skladu dostupnog primjera roditelja što je najviše važno tijekom obiteljskih problema. Ovisno o tome bilo to pozitivno ili negativno, dijete će upijati sve što vidi i čuje od roditelja te upravo zato roditelj djetetu može postati vrlo kvalitetan učitelj tijekom odrastanja, usmjeravajući ga na dobro ili loše kad je to moguće. Ono što je tijekom procesa rastave važno je da roditelji i djeca budu prijatelji. Prvenstveno je važno da sami roditelji budu prijatelji što će imati utjecaj na održavanje kvalitetnog odnosa roditelj-dijete, a roditelj kao prijatelj djetetu može pomoći u prevladavanju problema. Roditelji nakon rastave mogu zloupotrijebiti i prijateljskim odnosom dijete pridobiti te negativno utjecati na djetetov odnos prema drugom roditelju, što je jedan oblik manipulacije nakon razvoda.

Rosić (2005) navodi neke od zapovijedi roditeljima koje poručuju djeca:

1. *Moje su ruke male - molim vas, ne tražite savršenstvo kad god namještam krevet, crtam ili bacam loptu. Moje su noge kratke – molim vas, usporite kako bih mogla ići u korak s vama.*
2. *Moje oči, poput vaših, nisu vidjele svijeta – molim vas, dopustite mi da uz vašu zaštitu istražujem, nemojte me nepotrebno sputavati.*
3. *Moji su osjećaji krhki, stoga budite osjetljivi na moje potrebe i nemojte mi zanovijetati cijeli dan. Postupajte sa mnom onako kako biste željeli da se s vama postupa.*
4. *Ja sam poseban Božji dar – držite me odgovornom za moja djela, dajte mi smjernice u životu, grдите me u ljubavi.*

5. *Da bih rasla, vaše mi pohvale nisu nužne, ali mi je ohrabrenje potrebno. Molim vas, imajte mjeru kad kritizirate. Možete kritizirati ono što radim, a da ne kritizirate mene.*
6. *Molim vas, dajte mi slobodu da odlučujem za sebe. Dopustite mi neuspjeh da odlučujem na svojim pogreškama. Tako ću jednog dana biti spremna donositi prave odluke koje od mene život traži.*
7. *Nemojte popravljati za mnom jer se tada osjećam kao da moj trud nije zadovoljio vaša očekivanja. Znam da je to teško, ali molim vas, nemojte me uspoređivati s mojim bratom ili sestrom. Rosić (2005:151).*

4. PODJELA SKRBNIŠTVA

Odlukom o razvodu braka, jedna od važnih stavki za dijete je podjela skrbništva, no ono se javlja kao pravo djeteta i odluka stručnjaka o djetetovoj dobrobiti. Skrbništvo za dijete nosi prednosti, no i mane uzrokovane lošom procjenom ili manipulacijom roditelja. Definicija skrbništva se po mnogočemu razlikuje te upravo zato autori govore o njihovoj razlici. Wallerstein i Blakeslee (2006) govore o fizičkom skrbništvu kojim se određuje mjesto stanovanja djeteta i s kojim roditeljem živi, no pravnim skrbništvom smatraju ono u kojem jedan roditelj ima pravo donositi odluke vezane za vlastito dijete, a koje on ne može donositi samostalno. Također govore i o samostalnom skrbništvu kada je dijete dodijeljeno jednom roditelju s kojim živi i koji donosi odluke o djetetu.

Franjić (2007) smatra da roditelji ravnomjerno imaju pravo donositi odluke vezane uz djetetov život, iako ono ne živi s oba roditelja. Govori o skrbništvu kao zajedničkoj obavezi brige o djetetu iako su roditelji razvedeni, osim u slučajevima kada dijete ima samo jednog roditelja. Podrazumijeva odluku s kojim će roditeljem dijete živjeti, koji roditelj će dijete posjećivati prema unaprijed dogovorenom vremenu te financijsku pomoć roditelju skrbniku.

Hubin (1999) govori da se skrbništvo odnosi na prava i odgovornosti roditelja prema djetetu i iako je jedan roditelj skrbnik, drugi roditelj također sudjeluje u donošenju odluka o djetetu. Zajedničkim skrbništvom smatra se pisani sporazum roditelja o načinu ostvarivanja skrbi prema djetetu kada roditelji ne žive u obiteljskoj zajednici. Ako se roditelji ne mogu složiti, jedan od roditelja može podnijeti tužbu zbog skrbništva nad djetetom. Ako roditelji nisu postigli sporazum o zajedničkoj skrbi, onda će jedan od roditelja ostvariti samostalno skrbništvo procjenom suda o sposobnosti roditelja, no sud također odlučuje hoće li jedan roditelj pravno zastupati dijete ili će to pravo imati oba roditelja bez obzira na skrbništvo. Jedan roditelj samostalno ostvaruje skrb samo kada je drugi umro, lišen je prava ili je to procjenom donesena sudska odluka.

Maleš (1995) brojnim istraživanjima govori o boljem razvoju i prilagodbi djeteta ako je ono podjelom skrbništva dodjeljeno roditelju istog spola. No, upravo zato takvu podjelu smatra gubitkom za dijete jer se šteti vezi braće i sestara.

Majke su predstavljene kao jedine koje mogu brinuti o djeci, a očevi su bili na radnim mjestima te izvršavali sve svoje obaveze. S obzirom da se vremena mijenjaju, postupci skrbništva također imaju promjene. Sve više očeva preuzima ili želi preuzeti skrb o djetetu.

Iako se roditelji unaprijed mogu dogovoriti o skrbništvu nad djetetom, mnogi se sukobljavaju te tada sud određuje vještačenje stručnjaka. Tijekom nepostizanja sporazuma o skrbništvu djeteta, sud djetetu dodjeljuje posebnog skrbnika, a to je socijalni radnik koji tijekom postupka razvoda braka brine o interesima djeteta. Istraživanjima brojni stručnjaci dolaze do saznanja da je tijekom procesa razvoda 90,7% djece nastavilo živjeti kod istog roditelja te nije došlo do promjena sredine koje su vrlo česte, braća i sestre se također u 90% slučajeva nisu razdvajala prilikom podjele skrbništva. U brojnim postupcima posredovanja roditelja i centra za socijalnu skrb postignut je dogovor o skrbništvu, no dogovor o uzdržavanju postignut je u znatno manjoj mjeri. Sud je u većini slučajeva podržao odluku centra za socijalnu skrb gdje će dijete i s kim živjeti, no jedina razlika, prema autorima, očituje se u visini provođenja vremena s drugim roditeljem (<http://www.roditelji.hr>). Ono s čim se mnogi stručnjaci susreću jesu problemi s roditeljima tijekom podjele skrbništva, kada jedan od roditelja odbija surađivati ili želi udaljiti dijete od bivšeg partnera. Ovakvo ponašanje utječe najviše na dijete i njegovu dobrobit u ovoj borbi. Iako u odluci sudjeluju djelatnici Centra za socijalnu skrb i sudac, oni su samo dužni zaštititi dijete te je roditelj važan čimbenik u odluci. Sud prvo traži mišljenje Centra za socijalnu skrb kako bi uvidio što je u interesu djeteta te upravo zato socijalni radnici tijekom postupka razvoda braka analiziraju psihičku i fizičku sposobnost roditelja te analiziraju uvjete života za dijete. Nijedan sud ne može samostalno donijeti odluku gdje će i s kim dijete živjeti, već je potrebno mišljenje Centra za socijalnu skrb. Tim za obiteljsko pravnu zaštitu čine: socijalni radnik, psiholog i pravnik te su oni jedini važni faktori u procjeni djetetove dobrobiti. Tijekom razvoda braka oni promatraju obitelj, obiteljske odnose, brigu o djetetu, djetetovo školovanje i kako pojedini roditelj odgaja dijete. Ono što mnogi naglašavaju kao mane mnogih roditelja su manjak strpljenja, sukobi i loša komunikacija roditelja kojima bi jedini cilj trebao biti da zaštite svoje dijete. Ono čime se vode stručnjaci, a o čemu govore brojni autori, je da tijekom podjele skrbništva procjenjuju koji roditelj će dijete držati dalje od međusobnih sukoba, održavati roditeljstvo i kontakt s drugim roditeljem, koji roditelj

može biti uzor djetetu te koji će mu omogućiti pravilan razvoj i prihvatiti savjete stručnih djelatnika. Centar za socijalnu skrb, završetkom analize, sudu mora dostaviti procjenu o sposobnosti oba roditelja, treba jasno obrazložiti procjenu te podatke djeteta. Roditelj koji napusti bračnu zajednicu i ne viđa dijete tri mjeseca, zanemaruje dijete te ga sud ne može procijeniti kao pogodnog skrbnika. Pogodan skrbnik također ne može biti roditelj koji se bez dogovora odseli s djetetom i onaj koji svojim ponašanjem i komunikacijom utječe na odluku o skrbništvu djeteta (<https://www.czss-zagreb.hr>).

Dakle, odluka jasno govori o tome tko skrbi, kako i gdje o djetetu, o provođenju vremena s drugim roditeljem te o financijskoj pomoći roditelju skrbniku. Također govori o poštivanju odluke svih članova obitelji i kontaktima s Centrom za socijalnu skrb.

Za dijete je važno da se tijekom razvoda i podjele skrbništva roditelji prilagode djetetu u osjetljivom razdoblju, a ne ono njima.

4.1 Prava djeteta

„Sva su ljudska bića rođena slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima, obdarena su razumom i sviješću pa jedna prema drugima trebaju postupati u duhu bratstva.“
Konvencija o pravima djeteta (2001).

Centar za socijalnu skrb može dijete uključiti u donošenje odluke kroz razgovor, ako je ono na zahtjev roditelja ili samog djeteta, no pritom poštujući djetetova prava. Dob djeteta nije propisana, no istraživanjima je ukazano da su najčešće u razgovoru sudjelovala djeca iznad četiri godine starosti. Dijete se ispituje o osjećajima, životu u obitelji kroz crteže i igru. Autori navode da se dijete ne ispituje direktno s kojim roditeljem želi živjeti, no u određenoj dobi ono samo to govori stručnjacima. Tijekom razgovora roditelje se ne uključuje, osim u iznimnim situacijama kada oni to inzistiraju.

No, autori poput Maleš (2001) govore o poštivanju djetetovih prava koja su propisana Konvencijom o pravima djeteta, a priložena su neka od njih:

- Članak 1. Djetetom se smatra svaka osoba mlađa od 18 godina
- Članak 2. Država će djetetu osigurati zaštitu od diskriminacije prema djetetu.

- Članak 6. Svako dijete ima pravo na život.
- Članak 9. Država će dijete osigurati da se ne odvaja od svojih roditelja protiv svoje volje, osim kad nadležne institucije uoče da su kršena djetetova prava te će poštivati pravo djeteta na kontakte s roditeljem od kojeg je odvojeno ako je to u interesu djeteta.
- Članak 12. Pravo na izražavanje mišljenja, stavova.
- Članak 20. Dijete bez roditeljske skrbi ima pravo na pomoć i zaštitu države
- Članak 24. Pravo na zdravstvenu zaštitu.
- Članak 26. Pravo na socijalnu sigurnost. *Konvencija o pravima djeteta (2001).*

Dijete ima pravo biti informirano o postupku skrbništva te dobiti potreban savjet od stručnjaka uključenih u proces razvoda. Dobna granica djeteta koje može izraziti svoje mišljenje i čije će se mišljenje uvažiti nije određena. Djetetovo mišljenje nije ono koje ima ulogu u presudi, ali kroz pojedine slučajeve vidljiva je i manipulacija roditelja putem djeteta. Dijete također ima pravo i na uzdržavanje koje je propisano odlukom suda, a procjenjuju se mjesečna primanja oba roditelja te se sukladno tome određuje iznos koji jedan od roditelja mora izdvojiti za uzdržavanje djeteta. Socijalni radnici odluku o ispitivanju djeteta, odnosno iznošenja njegova mišljenja, donose u slučajevima kada roditelji nisu postigli dogovor te se dijete poziva na razgovor. U većini slučajeva zabilježen je odlazak stručnjaka u djetetov dom kako bi im procjena bila jasnija te od djeteta žele saznati kakvi su odnosi u obitelji. Prilikom posjete prate materijalnu situaciju i uvjete u kojima dijete živi. Procjena djetetova stanja i prilagodbe na razvod ovisi hoće li se s djetetom razgovarati ili će se izraziti kroz crtež (<http://dijete.hr>).

4.2 Utjecaj odluke na dijete

U mnogim slučajevima zajedničko skrbništvo roditelja utjecalo je na održavanje boljeg odnosa djeteta i roditelja s kojim ne živi. Česti kontakti s odsutnim roditeljem mogu znatno utjecati na psihološki razvoj djeteta od onoga kada se čeka odluka suda o posjećivanju. Hubin (1999) govori o autorici Susan Steinman koja pojašnjava tri vrste dobrobiti zajedničkog skrbništva za dijete. Opisuje ih kao važnost osjećaja da su željeni od oba roditelja te da se oba roditelja brinu za njega i imaju mogućnost blizine oba roditelja. Iako imaju mogućnost iznošenja mišljenja, sud će temeljito

procijeniti jesu li roditelji sposobni odgajati dijete te će na temelju objektivnog mišljenja donijeti odluku. Dijete neće biti osuđeno na život s roditeljem koji se ne ponaša i ne djeluje u interesu djeteta ili u bilo kojem slučaju krši prava djeteta. Djeca ponekad nisu zadovoljna odlukom suda s kim će živjeti jer su njihovi argumenti neosnovani, često govore da neće živjeti s tatom jer više vole mamu i obrnuto, no to nije važno prilikom odluke. Naravno, ako dijete tvrdi da više voli mamu nego tatu jer ga zanemaruje, odluka je drugačija jer je procijenjena prema dobrobiti djeteta za budući život u obitelji.

5. PRILAGODBA NA RAZDVAJANJE

Nakon same odluke o razvodu vrlo je važno da se roditelji pobrinu za sebe, da promisle o onome što se događa jer se tijekom razvoda u većini slučajeva javljaju i promjene u odnosima roditelja i djeteta. Upravo zato roditelji krivim pristupom zanemaruju djetetove osjećaje i potrebe i time im otežavaju ionako tešku situaciju u kojoj se nalaze. Koliko god ljutnje ili mržnje osjećaju jedan prema drugome, roditelji imaju vrlo važne zadaće prema djetetu. Kad roditelji konačno odluče da se rastaju, vrlo je važno na koji način reći djeci jer je to važan prijelaz u životu za svako dijete. Potrebno je djeci osigurati primjerenu zaštitu i sigurnost jer oni već osjećaju da se nešto mijenja, no kako im ne bi otežali situaciju potrebno je djeci reći prije nego se obitelj raspadne (Wallerstein i Blakeslee, 2006).

Amato (2014) kao i brojni autori, razvod smatra stresnim događajem u životu djeteta, prilikom kojeg prilagodba djeteta na razvod traje godinama, počevši od sukoba dok je obitelj cjelovita do potpunog razdvajanja. Prilagođavanje djeteta na razvod roditelja može potrajati dulje vremena, ovisno o djetetovom temperamentu, ličnosti i razvoju te je važno pružiti mu osjećaj sigurnosti i ljubavi, osjećaj poštovanja, pravilno vrijeme prihvaćanja i vrijeme za sebe i svoje aktivnosti (Bujišić, 2005). Neke od prilagodbi su one na novi život kao što je drugačija materijalna situacija, u pojedinim slučajevima promjena stanovanja ili potreba za pomoći koja se javlja prilikom brige o djetetu, a uzrokovana je nedostatkom vremena roditelja. Ponekad promjena ne utječe dobro na dijete te se ono s istom ne može pomiriti neovisno kada je to bilo. Kao što je već navedeno, razvod je jedna od najvećih kriznih situacija u djetetovu životu te su potrebne prilagodbe danima, mjesecima i godinama koje za dijete mogu biti teške (Wallerstein i Blakeslee, 2006). Ovisno o djetetu, njegovom stupnju razvoja, dobi i mnogim drugim čimbenicima ovisi kako će razvod utjecati na njegove životne situacije (Rodriguez, 2007). Kao što govori Mudrinić (2007), djeca razvedenih roditelja ista su kao sva ostala djeca, te se nose s većim i težim problemima i njihovim savladavanjem.

Prilagodba s kojom se djeca susreću nakon razvoda braka je ona na život s jednim roditeljem i posjeti drugom. Nakon svih savjeta, pomoći i razgovora postoje djeca koja se ne mogu pomiriti s novom situacijom te su uvijek gnjevna i ljuta što god roditelji učinili. Mudrinić (2007) zato govori o pronalasku zanimljive aktivnosti djetetu

kako bi se ono lakše nosilo s promjenom, a to može biti sport, kućni ljubimac ili nešto što će dijete zaokupiti u vrtlogu problema. Kakav će biti djetetov život ovisi samo o međusobnim odnosima roditelja nakon razvoda te o tome kako će se nositi sa situacijom. Hoće li se zatvoriti u sebe ili se boriti s njom.

Čavarović-Gabor (2008:71; prema Wallerstein i Kelly (1980)) govori o ispitivanju sedam različitih reakcija djeteta nakon saznanja o razvodu braka roditelja i podjeli obitelji nakon razvoda.

1. Djetetov strah od napuštanja - Wallerstein i Kelly (1980) istraživanjima su utvrdili strah djeteta za vlastitu budućnost, strah od odbacivanja.
2. Briga o roditeljima - dijete se brine za budućnost svojih roditelja, o njihovim materijalnim mogućnostima i nemogućnostima.
3. Tuga - autori govore da djeca do određene dobi pokazuju osjećaj razočarenja, gubitka, te u nekim slučajevima dolazi i do depresije. Mlađa djeca u većini slučajeva maštaju o pomirenju roditelja.
4. Usamljenost djeteta - roditelji razvodom djeteta mogu dijete nesvjesno zapostaviti te udaljiti tijekom međusobnih sukoba.
5. Odbačenost – većina djece, roditelja koji napušta dom, krivi za napuštanje te mu to zamjera u budućnosti.
6. Sukob – javlja se zbog manipulacije roditelja tijekom odluke kod koga će dijete živjeti nakon razvoda. Takvim načinom manipulacije djetetu se situacija prihvaćanja razvoda otežava.
7. Ispadi bijesa kod djeteta – autori govore o bijesu kao najznačajnijoj djetetovoj reakciji na razdvajanje. Samim time javlja se depresija kako kod starije djece tako i kod one mlađe dobi.

Rodriguez (2007) navodi pomoć baka i djedova prilikom prilagodbe na razdvajanje te govori o podržavanju roditeljevih stavova iako se ne slažu s njima. No, dobrobit djeteta je cijeloj obitelji na prvom mjestu. Rodriguez (2007) također govori i o prihvaćanju promjene djeteta ne samo na život s jednim roditeljem, već prihvaćanje novih navika.

5.1 Dobne razlike u prilagodbi

Svako dijete u različitoj dobi postiže svoj psihološki razvoj te prema tome autori govore i o prilagodbi na razvod braka. Dob je važna za razgovor o razvodu. Razvod svojim posljedicama može ostaviti posljedice i na razvoj jer se poneko dijete prebrzo razvije, ne osjetivši ranije čimbenike razvoja (Wallerstein i Blekeslee, 2006).

Maleš (1995) smatra dob važnim čimbenikom posljedica u djetetovu razvoju tijekom razvoda. Također govori o mlađoj dobi djeteta te smatra da se ono teže nosi s razvodom jer je stvorilo privrženost i ne prihvaća odvajanje.

Razlike u dobi djece na prilagodbu ukazuje Čudina-Obradović i Obradović (2006) istraživanjima kojima djeca mlađa od tri godine ne razumiju nastalu situaciju, ne razumiju značenje razvoda, no djeca u dobi od devet godina sami uviđaju međusobne odnose roditelja. Ono što tvrdi Čudina-Obradović i Obradović (2006) je da djeca između treće i devete godine sebe smatraju krivima za razvod te se teže prilagođavaju.

Dijete do tri godine

Autorice Wallerstein i Blakeslee (2006) navode važnost potrebe beba jer bebama je potrebna ljubav, pažnja i sigurnost. Bebama je važno da osjete blizinu onoga kome vjeruju, da ih štiti i reagira na plač. No, razvod dok je dijete još beba vrlo je osjetljiv jer je to i osjetljiva dob djeteta koje osjeti promjene, sukobe između roditelja i zato je vrlo važno ostati smiren. Tijekom svih promjena roditelji bi se trebali voditi reakcijama djece jer ako osjeti da nije više sigurno može odbijati jesti, spavati. No, isto tako može se samo uznemiriti bez većih reakcija, ali sve ovisi o temperamentu djeteta. Također, dijete te dobi osjeti napuštanje bliske osobe, osobito ako je to majka. Brojna istraživanja pokazala su da je važna prilagodba djeteta u dobi od dvije godine na podjelu obitelji, odlazak u posjete jednom od roditelja.

Dijete od tri do pet godina

Dijete ove dobi vrlo često na razvod reagira strahom jer razvod za njega više nije sigurnost. Oni razvod smatraju i kao napuštanje zbog odlaska jednog od roditelja. Centar za socijalnu skrb djetetu ove dobi pristupa kroz igru, prilagođenim igraonicama, no tako se i vidi reakcija na rastavu roditelja koje prema njima često sjedi te odbija igračke. Mala djeca puno više pate jer su im roditelji oslonac u životu,

sigurno mjesto te njihovo mjesto utjehe. Tijekom ove dobi javlja se i manipuliranje jer djeca shvaćaju da roditelj reagira na ljutnju i nepotrební plač te će učiniti sve da pridobiju roditelje, pogotovo tijekom procesa razvoda kada su odnosi roditelja hladniji. Često sebe krive za razvod, ali utjeha je uvijek dobrodošla, osobito zagrljaj roditelja. Autori navode važnost održavanja stečene rutine, ali razvod nosi i neke promjene poput posjeta jednom od roditelja. Dijete ove dobi treba pripremiti na česta putovanja drugom roditelju te je vrlo važno olakšati mu novu situaciju.

Dijete od šest do osam godina

Ova dob ima veliki utjecaj prilikom prilagodbe na razvod jer sama pomisao na tu promjenu za dijete je užasna. Ono ima svoje prijatelje na jednoj strani te obitelj na drugoj. Raspad obitelji loše utječe na djetetovo ponašanje u društvu te se promjenom u obitelji povlači iz trenutne situacije i razvoj se vraća na prijašnji stupanj. Reakcija u ovoj dobi najviše je vidljiva u obrazovanju jer se ono ometa, koncentracija je smanjena te se javlja agresivnost. Autori navedene reakcije smatraju kao obrambeni mehanizam djeteta na razvod, umjesto plača ono će se potući. U ovoj dobi odnos roditelja i djeteta važan je za shvaćanje razvoda, shvaćanje da nije krivo za razvod roditelja.

Dijete od devet i deset godina

Mlađa djeca ovu dob smatraju važnom, za njih je popularno imati prijatelje iz petog ili šestog razreda. Dijete ove dobi u mnogim situacijama postaje samostalnije, odgovornije te će razvod u njima probuditi veliki nemir i bijes što je glavna reakcija. Dijete će u ovoj dobi na sve odgovarati roditeljima, iskazujući bijes prema razvodu. U ovoj dobi vidljiva je i pojava suosjećanja te razlikovanje dobrog od lošeg. Ono reagira, osim bijesom i povlačenjem, odbijanjem.

Adolescenti

Prema autorima Wallerstein i Blakeslee (2006) u ovoj dobi roditelji moraju biti spremni na sve jer ju navode kao najopasniju. Ono može loše utjecati na dijete jer će misliti da će mu biti sve dopušteno, no isto tako može nastupiti loše ponašanje te nepoštivanje pravila. Razgovor je osobito važan, iako dijete ove dobi to odbija, ono će slušati. U ovoj dobi ono ne pokazuje uobičajene reakcije jer ovo je doba razvoja kad dijete kreće prema stupnju odraslog (tjelesnim i psihičkim promjenama). No isto

tako, uvelike mogu pomoći tijekom razvoda, upravo zbog stupnja razvoja, odgovornosti i razvijenim mišljenjem.

5.2 Spolne razlike u prilagodbi

Čudina-Obradović i Obradović (2006) govori o istraživanjima Mavis Hetherington koja smatra da razvod braka češće i više pogađa dječake nego djevojčice. To je uzrokovano skrbništvom majke jer dječaci tada gube oca u odgoju, a djevojčice smatra zaštićenima životom s majkom. Razvod roditelja, prema brojnim istraživanjima, utječe na spol u određenim razvojnim fazama. Adolescencija je jedna od faza kad djevojčice teže podnose razvod roditelja, no i kod dječaka se javlja utjecaj na emocionalni razvoj u dobi prije adolescencije (Amato, 2014). Mnogobrojnim istraživanjima pokazuje se kako dječaci teže podnose razvod te se ono očituje u njihovom ponašanju, rezultatima u obrazovanju i ponajviše u praćenju pravila. Razvodom dječak gubi očinsku figuru ako je otac onaj koji napušta obitelj te se upravo u određenoj dobi javlja i neprihvatljivo ponašanje i pružanje otpora prema pravilima novog doma ili nove obiteljske strukture. No, osim dječaka istu situaciju prikazuju brojni slučajevi kada djevojčice proživljavaju isto, osobito u predadolescentnoj dobi jer zahtijevaju određene potrebe prilikom promjena u odrastanju te se olako zatvaraju u sebe, pronalaze utjehu u lošem društvu koje ih potiče, a to im odgovara. Ono što često čine roditelji je razdvajanje djece prema spolu, očevi će biti više usmjereni sinovima, a majke kćerima. Takav pristup roditelja djetetu stvara krivu sliku o spolnim ulogama.

6. OBITELJSKI ZAKON

Obiteljskim zakonom (NN 103/15) utvrđuju se prava djeteta, odgovornost roditeljske skrbi, uzdržavanja djeteta, odnos roditelja i djeteta, postupci tijekom razvoda braka i skrbništva nad djetetom što govori svaki navedeni članak:

Članak 51.

Sud će razvesti brak:

- ako oba bračna druga predlažu razvod braka na temelju sporazuma
- ako utvrdi da su bračni odnosi teško i trajno poremećeni ili
- ako je od prestanka bračne zajednice protekla godina dana.

Članak 52.

Bračni drugovi se mogu sporazumjeti o sljedećim pravnim posljedicama razvoda braka:

mjestu stanovanja djeteta, obiteljskoj kući ili stanu koji će predstavljati obiteljski dom, načinu ostvarivanja roditeljske skrbi i ostvarivanju osobnih odnosa s djetetom

- uzdržavanju djeteta
- uređenju imovinskih odnosa bračnih drugova i
- uzdržavanju bračnog druga.

Članak 53.

Ako bračni drugovi ne sastave plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi koji sadrži sporazum o tome s kojim će roditeljem dijete stanovati i način ostvarivanja roditeljske skrbi, ostvarivanju osobnih odnosa djeteta i roditelja s kojim dijete neće stanovati i visini uzdržavanja djeteta, odluku o tim pitanjima sud će po službenoj dužnosti donijeti u postupku radi razvoda braka pokrenutog tužbom.

Članak 54.

- Bračni drugovi koji imaju zajedničko maloljetno dijete dužni su prije pokretanja sudskog postupka radi razvoda braka sudjelovati u obveznom savjetovanju sukladno odredbama članka 321. do 328. ovoga Zakona.
- Ako se bračni drugovi iz stavka 1. ovoga članka namjeravaju razvesti na temelju sporazuma, dužni su sastaviti plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi iz članka 106. ovoga Zakona.

- Ako ne sastave plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi do okončanja obaveznog savjetovanja, bračni drugovi su dužni pristupiti prvom sastanku obiteljske medijacije.

Članak 56.

- Ako bračni drugovi imaju zajedničko maloljetno dijete, povodom tužbe radi razvoda braka mogu predložiti:
 - s kojim će roditeljem dijete stanovati i način ostvarivanja roditeljske skrbi
 - ostvarivanje osobnih odnosa djeteta i roditelja s kojim dijete neće stanovati i
 - visinu uzdržavanja djeteta.

Članak 84.

- Dijete ima pravo na skrb za život i zdravlje.
- Dijete ima pravo na sigurnost i odgoj u obitelji primjeren svojim tjelesnim, psihološkim i drugim razvojnim potrebama.
- Dijete ima pravo živjeti sa svojim roditeljima, a ako roditelji žive razdvojeno, dijete ima pravo na roditeljsku skrb obaju roditelja.
- Dijete ima pravo na ostvarivanje osobnih odnosa s roditeljima

Članak 327.

Ako se roditelji nisu sporazumjeli o planu o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, centar za socijalnu skrb će ih savjetovati da pokušaju postići sporazum u postupku obiteljske medijacije.

Ako se roditelji koji se namjeravaju razvesti nisu sporazumjeli o planu o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, centar za socijalnu skrb će ih upozoriti da će sud u postupku radi razvoda braka pokrenutog tužbom jednog od bračnih drugova po službenoj dužnosti:

- donijeti odluku s kojim će roditeljem dijete stanovati, o roditeljskoj skrbi, o ostvarivanju osobnih odnosa s drugim roditeljem i o uzdržavanju djeteta
- omogućiti djetetu izražavanje mišljenja
- djetetu imenovati posebnog skrbnika sukladno članku

Članak 360.

- U postupcima u kojima se odlučuje o osobnim i imovinskim pravima i interesima djeteta sud će omogućiti djetetu da izrazi svoje mišljenje, osim ako se dijete tome protivi.

- Sud će omogućiti djetetu da izrazi mišljenje na prikladnom mjestu i u nazočnosti stručne osobe, ako procijeni da je to s obzirom na okolnosti slučaja potrebno.
- Sud koji vodi postupak nije dužan utvrđivati mišljenje djeteta kad za to postoje posebno opravdani razlozi koji se u odluci moraju obrazložiti.
- Dijete mora biti obaviješteno o predmetu, tijeku i mogućem ishodu postupka na način koji je prikladan njegovoj dobi i zrelosti te ako to ne predstavlja opasnost za razvoj, odgoj i zdravlje djeteta.
- Obvezu obavještavanja djeteta imaju posebni skrbnik djeteta, sud ili stručna osoba centra za socijalnu skrb, ovisno o okolnostima slučaja, o čemu je sud dužan voditi računa.

Prikazanim člancima Obiteljskog zakona roditeljima je jasno dostupan „izbor za dijete“, dakle nije potrebno stvarati sukobe, već dogovorom roditelji mogu ublažiti promjene u životu djeteta tijekom rastave. Navedene zakone najmanje poštuju roditelji koji u postupku rastave ne obraćaju pozornost na potrebne roditeljske dužnosti. Obiteljski zakon ponajviše naglašava dobrobit djeteta navedenim člancima, a na roditeljima je izbor hoće li poštovati olakšavajuće stavke ili će sebi i djetetu otežati situaciju rastave braka. Smatram da bi djeci trebalo više biti omogućeno izražavanje mišljenja i izbora u postupku podjele skrbništva.

7. RASTAVA BRAKA U HRVATSKOJ

Prema podacima preuzetim od Državnog zavoda za statistiku broj razvoda braka tijekom godina je smanjen. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske podacima ukazuje na sve stariju dob muškaraca prilikom sklapanja braka, a mlađu dob žena. Na ljestvici Europske unije Hrvatska se nalazi na sredini prema broju razvedenih brakova od 34,4 na 100 sklopljenih brakova. Zbroj sklopljenih brakova dijeli se na vjerske koje je prema podacima 51,6% i građanske kojih je 48,4%. Prikazani podaci prikazuju broj razvoda braka u razdoblju od 2015. do 2018.godine. Vidljivo je da je tijekom 2016. broj razvedenih brakova bio u porastu u odnosu na 2018. kada je 911 razvedenih brakova manje.

Tablica 1: Prikaz broja sklopljenih i razvedenih brakova u razdoblju od 2015. do 2018.godine

Godina	Broj sklopljenih brakova	Broj razvedenih brakova
2015.	19 834	6 010
2016.	20 467	7 036
2017.	20 310	6 265
2018.	19 921	6 125

Izvor: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske 2019.godine

Tablica prikazuje da je 2018. godine razvedeno manje brakova u odnosu na prethodnu godinu. Prema podacima koje je obradio Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske prosječan brak traje 14,7 godina.

7.1 Moje iskustvo

Tijekom djetinjstva prisustvovala sam brojnim sukobima roditelja, no razvod mojih roditelja dogodio se kada sam imala 12 godina. Tijekom djetinjstva nisam imala poseban odnos s majkom, uvijek sam bila više priklonjena ocu iako je bio puno stroži od mame. Još uvijek se sjećam kad je prekinuto bezbrižno ljetovanje mene i mojih sestara. Nekoliko dana provele smo s obiteljskim prijateljima kad me jedne večeri otac nazvao i rekao da ne govorim sestrama. Rekao mi je da je nakon što je obaviješten o ovrsci nad stanom (za koju nije znao) u kojem smo svi živjeli, majka otišla bez ikakvog objašnjenja. Danas mislim da me nije trebao obavijestiti na takav način, imala sam samo 12 godina. Ja sam se u tom trenutku uplašila jer nisam znala što se događa. Ništa od toga nisam govorila sestrama koje su bile stare 10 godina. No, jedne večeri došli su po nas i odveli nas kući. Scene kada smo saznale za rastavu još uvijek se sjećam. Skupa smo sjedile i slušale što otac govori, a govorio je o rastavi. Nismo znale zašto, samo smo blijedo gledale, a jedno od mojih pitanja je bilo što će biti s nama, gdje ćemo mi živjeti. Izrazile smo želju živjeti s ocem i bakom kod koje smo tad došli. Nakon nekoliko dana majka nam se javila pozivom da kaže da je dobro i da ne brinemo. Nakon njenog povratka, otac je predložio da žive i dalje skupa bar dok se mi školujemo, da se ne razdvajamo, no majka je odbijala. No, u međuvremenu sam saznala da je majka već tada imala drugog partnera. Prijedlog oca je bio da riješi ovrhu i plati dugove samo da nas ne ostavlja. Nakon par dana jedna sestra izrazila je želju da ipak želi živjeti s majkom te ju je otac odveo. Uslijedio je proces rastave te su se roditelji sporazumno dogovorili o skrbništvu. Sve što sam slušala bili su neprestani sukobi, okrivljavanja, naslađivanja. Svakodnevno sam slušala prepirke roditelja u vezi nas, svake sitnice i sve je pokretalo svađu. Zbog cjelokupne situacije popustila sam u školi, ocjene su bile sve lošije. Te sam godine, na kraju 6.razreda išla na popravni ispit. Uskoro je Centar za socijalnu skrb odredio da svaki drugi vikend moramo provesti s majkom, što sam ja odbijala jer sam bila ljuta na majku što nas je ostavila. Međutim, kada sam čula da je ona izjavila da se možemo viđati i u parku, to me je posebno pogodilo. Pogodilo me jer nisam očekivala od majke da će odbiti posjete. Iako nismo bile povezane, u brojnim trenutcima i situacijama majka mi je nedostajala. Od tada, ni na molbe oca nisam htjela odlaziti k majci.

Tijekom svih tih godina moj odnos s majkom sve više je zahladio, niti je ona mene zvala, niti ja nju. Iako sam teško sebi htjela priznati, dogodilo me odbijanje majke. Danas mogu reći da su me najviše pogađale te svakodnevne svađe roditelja, više veselje nije postojalo. S jednom sestrom i ocem živjela sam kod bake, roditeljski sukobi nisu prestajali. Najviše me pogađalo zanemarivanje sestre koja je živjela kod majke. Sestra nije završila srednju školu. Nakon četiri godine života kod bake otac je umro, što je i mojim sestrama i meni jako teško palo. Mogu reći da mi se tada srušio cijeli svijet. Ono što je uslijedilo bila je još jedna odluka o skrbništvu, hoćemo li živjeti kod bake ili majke. Majka je odbijala viđati mene i sestru i dalje te je baka preuzela skrbništvo. Danas sa svojih 25 godina mogu reći da me rastava roditelja uvelike promijenila. Zamjeram im nemir uzrokovan svađama tijekom djetinjstva, a majci razdvajanje mene i sestara.

7.2 Intervju s mojom bakom - majkom rastavljenog djeteta (sina)

1. Možete li se predstaviti?

Zovem se Zdenka Budimir i imam 81 godinu. Baka sam kćeri mog rastavljenog djeteta s kojom i danas živim.

2. Kako je na vas utjecala rastava vašeg djeteta?

Mogu reći da mi je bilo jako teško i žalosno jer je moj sin jako volio svoju djecu pa je za mene to sve bilo teško podnositi, suosjećala sam s njim. On se nije htio rastati, no druga strana je to željela

3. Jeste li štitili svoje dijete i kada nije bilo u pravu?

Nisam nikad štitila ni jednu stranu jer oni su živjeli sami s djecom, a ne sa mnom pa nisam mogla znati pravu istinu da bilo koga štitim. Oni su dolazili samo vikendima i tijekom školskih praznika.

4. Koliko ste bili prisutni u odgoju unuka?

Morala sam biti prisutna jer su dvije unuke i sin živjeli kod mene te sam preuzela brigu o njima. Nakon smrti sina i dalje sam brinula o njima, slala ih u školu. Sve što sam željela je da završe školu, postignu nešto u životu. Jako me žalosti što je unuka koja je živjela s majkom napustila školu. Jako su rijetki kontakti mene i unuke koja i dalje živi s majkom.

5. Sjećate li se reakcija vaših unuka na rastavu roditelja?

Sjećam se jako dobro, njima je jako teško palo razdvajanje jer su cijelo djetinjstvo provele zajedno. Nakon rastave, dolaskom unuke koja je bila kod majke, najteže im je padao rastanak nakon dozvoljenog vikenda, mislim da su u sebi to teško podnosile. Najgore od svega bilo je što dvije unuke koje su sa mnom živjele majka nije zvala u stan u kojem su odrasle.

7.3 Iskustvo socijalne radnice

1. Koliko imate godina radnog iskustva?

Nepunih 12 godina radnog iskustva.

2. Koliko često se susrećete s postupkom razvoda? (koliki je porast ili smanjenje)

Postupci posredovanja prije rastave braka su najčešći predmeti rada u Centru za socijalnu skrb (tako je bilo u mojem slučaju u CZSS Bjelovar). Gotovo svakodnevno u rad je ušao novi predmet rastave braka, a nešto rjeđe postupci posredovanja za promjenu sudskih odluka.

3. Kakva su vaša iskustva s reakcijama djece na razvod ovisno o dobi i spolu?

Bez obzira na dob i spol, za djecu je rastava izrazito traumatična. Naravno, manje je traumatična kada roditelji postignu sporazum o svim aspektima roditeljske skrbi, no sve je više slučajeva kada roditelji ne postignu sporazum te tada koriste dijete kao manipulativno sredstvo postizanja svog „cilja“.

4. Koliko roditelji stvaraju probleme tijekom rastave? (sukobi majke i oca)

Roditelji najčešće izgube iz fokusa dobrobit svog djeteta, sebe i svoje potrebe stavljaju na prvo mjesto, ne mogu odvojiti partnerski od roditeljskog aspekta. Osim otvorenih sukoba pred djetetom, raznim manipulacijama pokušavaju „pridobiti“ dijete na svoju stranu, govore loše o drugom roditelju, ponekad uvjeravaju dijete da mu drugi roditelj čini loše i tada kreću razne prijave Centrima, policiji i drugi postupci. Ono što je sve češće u posljednje vrijeme je otuđenje djeteta od jednog roditelja najčešće uzrokovano prethodno navedenim. Često se susrećemo i s rastavom koja traje godinama jer se roditelji „bore“ i sukobljavaju oko djeteta.

5. Možete li opisati postupak podjele skrbništva?

Roditelji koji su se odlučili razvesti, a imaju maloljetnu djecu obvezni su u CZSS-u nadležnom prema mjestu njihova prebivališta ili boravišta podnijeti zahtjev za obvezno savjetovanje prije rastave braka. Kad jedan od roditelja podnese takav zahtjev, socijalni radnik poziva oba roditelja na dogovoreni termin. Najviše se može održati tri takva termina s ciljem dogovora. Ono što se želi postići na tim sastancima je sastavljanje Plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi.

U tom planu roditelji se moraju dogovoriti s kim će dijete živjeti, koliko će drugi roditelj uplaćivati obvezu uzdržavanja, kada i kako će dijete ostvarivati odnose s roditeljem s kojim ne stanuje i ostale detalje. Ukoliko roditelji ne postignu plan u ta moguća tri susreta, šalje ih se na susret obiteljske medijacije u Obiteljski centar (to je samo 1 susret medijacije i ne mora ih se slati ako je u obitelji bilo nasilja). Ako ni tamo ne postignu dogovor ili se odmah vidi da dogovora nema ili se jedan ili oba roditelja ne pojave u dogovorene termine, jedan od roditelja može odmah podići sudsku tužbu za rastavu braka. No prije toga Centar mora poslati pismenim putem roditeljima dokumentaciju (jesu li postigli dogovor, jesu li se pojavili i slično). Ako nije postignut sporazum u Centru i jedan od roditelja je podnio tužbu za razvod braka, sud će od CZSS-a zatražiti mišljenje o aspektima roditeljske skrbi, tako da onda CZSS radi stručnu procjenu s kim će dijete stanovati i sve ovo ostalo. Kad to sud zatraži, onda idu razgovori sa roditeljima, djetetom/djecom, izlasci na teren, školama, vrtićima i sl.

6. Kakvi su odnosi roditelj-dijete tijekom rastave?

Puno ovisi o tome u kakvom su odnosu roditelji međusobno, teško je to općenito kategorizirati. Djeca su najčešće zbunjena (ovisi o dobi i tome koliko mogu shvatiti što se događa zapravo), ponekad sebe smatraju krivcima za raspad braka ili slično. Rastava je jedan od 5 najvećih životnih stresova kako za roditelje tako i za djecu. Ono što je bitno da se s roditeljima i s djecom intenzivno radi u tom periodu. Roditelje se npr. može poslati na dodatna savjetovanja u Obiteljski centar, neke radionice za odrasle ili Školu za roditelje, izbora ima, a može ih se isto tako uputiti na druga savjetovališta ovisno o njihovim potrebama.

7. Koji su kriteriji za pozivanje djeteta na razgovor i koliko se uvažava njegovo mišljenje?

Zapravo, čim dođe spis o obveznom savjetovanju prije razvoda braka, osim roditelja bi se trebalo pozvati i dijete ako procijenimo, ali najčešće tamo gdje je postignut dogovor između roditelja se dijete ne poziva na razgovor, u svim drugim situacijama obvezan je razgovor stručnog tima s djetetom. Mišljenje djece se uvažava svakako, ali puno je tu čimbenika. Ako želimo školski primjer da dijete kaže da želi živjeti s tatom, naravno da će se to uvažiti, ali gleda se još puno drugih stvari, stambeni uvjeti, radni uvjeti roditelja, odnosi međusobni i milijun drugih stvari.

8. Postoji li nešto što bi po vašem mišljenju trebalo mijenjati u zakonu?

Treba mijenjati sve! Socijalno područje iz srži nije dobro postavljeno, i naš zakon ne prati najnovija kretanja vezana uz izazove roditeljstva, prakse socijalnog rada, a najviše od svega naša struka nije prepoznata. No obiteljski zakon, barem uz ovaj dio rastave braka je donekle funkcionalan, osim što ovdje u najvećoj mjeri zakazuju sudovi. Potrebno je osnovati Obiteljske sudove koji će samo ovo raditi, a ne da rastava braka traje 3 godine i onda opet dođu u CZSS na dogovor.

8. ZAKLJUČAK

U modernom društvu sve je manje poštovanja braka i obitelji kao zajednice. Rastavu braka partneri stvaraju godinama, nakupljene nesuglasice, sukobi te nedostatak međusobne komunikacije česti su uzroci raspada braka. Rastava braka najteža je kad je u braku stvoreno dijete. No, kad se jednom odluče na rastavu braka, brojni roditelji ne shvaćaju što ona znači za dijete. Djeca su svakodnevno u vrtlogu rastave, bez obzira na to što roditelji tiho pokušavaju riješiti sukobe. Iako dijete nikad nije spremno na rastavu jer oba roditelja smatra svojom potpunom obitelji, pravilnom komunikacijom roditelji mogu ublažiti negativne posljedice. Smatram da je za dijete u procesu rastave braka najteže suočavanje s pojmom otuđenja kad roditelji od djeteta očekuju biranje strane. Danas sve češće vidimo olako stupanje u brak, manjak suradnje. Međusobna komunikacija jedan je od važnih faktora uspješnog odnosa jer važnije je odmah riješiti nesuglasicu nego šutjeti i skupljati. Bez obzira na dob djeteta ono treba znati da ga oba roditelja i dalje vole i poštuju, a razloge rastave im postepeno objasniti bez nepotrebnih detalja. Djeca će imati pitanja o rastavi roditelja na koja roditelji trebaju biti spremni dati primjerene odgovore. No, najvažnije je djeci dati do znanja kakve posljedice nosi razvod, promjena mjesta stanovanja, škole i okoline ako je potrebno. Dijete će se uvijek teško nositi s razdvajanjem obitelji, osobito ako se razdvaja od jednog roditelja ili braće i sestara, no lakše će prihvatiti istinu nego prikrivanje stvarnosti. Kao što je prikazano u radu, manipulacija roditelja sve je češća što za dijete stvara negativne posljedice u budućnosti. Uz stručnu pomoć i međusobnu suradnju roditelji mogu zaštititi dijete od sukoba koji će mu samo štetiti. Iako se naglašavaju negativne posljedice rastave, u pojedinim slučajevima ona je jedini pravi izlaz za jednog roditelja te oblik zaštite djeteta ako u obitelji postoje neki oblici nasilja. Upravo zato što se dijete tijekom rastave braka roditelja susreće s vrtlogom emocija, roditelj uvijek treba biti dostupan djetetu s ponekom lijepom riječi u teškim trenucima, pružiti mu utjehu i biti mu prijatelj.

9. SAŽETAK

Tijekom godina u današnjem modernom društvu sve su češće rastave braka te obitelj kao zajednica gubi na važnosti. Obiteljske zajednice postaju jednoroditeljske u sve većoj mjeri. Ovim radom analizira se utjecaj djeteta na rastavu braka. Ukazuje se na najčešće reakcije djeteta na rastavu braka koje su negativne. U pojedinim slučajevima rastava braka je pozitivan ishod ako se ugrožava dobrobit djeteta nasiljem u obitelji. Najveći naglasak je na odnosu roditelja i djeteta tijekom rastave braka, pristupu i informiranju djeteta o uzrocima rastave braka. Osnivanjem obitelji nitko ne razmišlja o negativnoj budućnosti, no kad nastupi rastava roditelji nesvjesno (ili svjesno) negativno utječu na dijete sukobima s (bivšim) bračnim drugom, lošom komunikacijom ili zanemarivanjem.

Ključne riječi: roditelj, dijete, rastava, obitelj.

10. SUMMARY

Over the years, in today`s modern society, divorces are more often and by their very actions, they deny the meaning of the family. Family communities are becoming one-parenting more and more, but what is analyzed in this paper is the impact of divorce on the child. This paper highlights the most common reactions of a child to divorce that are negative or, in some cases, positive if the well-being of the child is threatened by domestic violence. The main emphasis is on the relationship between the parent and the child during the divorce, accessing and informing the child about the causes of the divorce. By starting a family, no one thinks of a negative future, but when the divorce occurs, parents unknowingly negatively influence the child through conflict, bad communication or neglect.

Keywords: parent, child, divorce, family

11. POPIS LITERATURE

1. Brajša-Žganec, A. (2003.): *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*, Naklada Slap, Zagreb.
2. Brajša-Žganec, A., Lopizić, J., Penezić, Z., (2014.): *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*, Hrvatsko psihološko društvo, Naklada slap, Zagreb.
3. Bujišić G. (2005.): *Dijete i kriza*, Golden marketing, Tehnička knjiga, Zagreb
4. Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006.): *Psihologija braka i obitelji: Golden marketing-tehnička knjiga*, Zagreb.
5. Giddens, A. (2007.): *Sociologija*, Tisak: Euroadria d.o.o., Ljubljana.
6. Haralambos, M., Holborn, M. (2002.): *Sociologija: Teme i perspektive*, Golden marketing, Zagreb.
7. Mudrinić, S. (2007.): *Kako preživjeti razvod roditelja*, Naklada K.Krešimir, Zagreb.
8. Rosić, V. (2005.): *Odgoj obitelj škola: mala enciklopedija odgoja*, Žagar d.o.o., Rijeka.
9. Rosić, V., Zloković, J. (2003.): *Prilozi obiteljskoj pedagogiji*, Tempo, Đakovo.
10. Rodriquez., N. (2007.): *Djeca u vrtlogu razvoda: zaštitite dijete od negativnih posljedica razdvajanja: Dušević & Kršovnik d.o.o., Rijeka.*
11. Vukasović, A. (1994.): *Obitelj – vrelo i nositeljica života*, naklada Hrvatski katolički zbor „MI“, Zagreb.
12. S. Wallerstein, J., Blakeslee, S. (2006.): *A što s djecom?: odgoj djece prije, za vrijeme i nakon razvoda*, Planetopija, Zagreb.
13. Warshak, R. A. (2008.): *Otrov razvoda. Zaštita odnosa između roditelja i djeteta od osvetoljubivog bivšeg partnera*, Algoritam, Zagreb.

11.1 MREŽNI IZVORI

1. AMATO, P.R. (2014.) The Consequences of Divorce for adults and children, Društvena istraživanja 23(1), str 5-24. Dostupno na:
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=180281
Pristupljeno: 25.08.2019.
2. Centar za socijalnu skrb Zagreb: <https://www.czss-zagreb.hr/node/40>, pristupljeno: 30.7.2019.
3. ČAVAROVIĆ-GABOR, B. (2008.) Povezanost razvoda braka roditelja i simptoma traume kod djece, Ljetopis socijalnog rada 15(1), str. 69-91. Dostupno na:
<https://hrcak.srce.hr/23099>
Pristupljeno: 29.7.2019
4. Državni zavod za statistiku: <https://www.dzs.hr/Hrv/system/starth.htm>, pristupljeno: 25.8.2019.
5. HUBIN, D.,C. (1999.) Roditeljska prava i zakonom propisani postupak, The Journal of Law and Family studies 1(2), str. 123-150. Dostupno na:
<http://www.udruga-dijete-razvod.hr/wp-content/uploads/Roditeljska-prava-i-zakonom-propisani-postupak-Donald-C-Hubin.pdf>
Pristupljeno: 25.8.2019.
6. Konvencija o pravima djeteta (2001): https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf, pristupljeno: 29.7.109
7. MALEŠ, D. (1995.) Usporedba stavova roditelja iz potpunih obitelji s jednim roditeljem prema poželjnosti osobina za dječake i djevojčice, Društvena istraživanja 4(4-5 (18-19)), str. 517-538. Dostupno na:
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=51471
Pristupljeno: 29.7.2019.
8. Obiteljski zakon (NN 103/15.) Dostupno na:
<https://www.zakon.hr/z/88/Obiteljski-zakon>
Pristupljeno: 29.7.2019.

9. OSMAK - FRANJIĆ. D. (2007.) Prava djece tijekom i nakon razvoda braka roditelja, *Dijete*, vrtić, obitelj 13(50), str. 2-4. Dostupno na:
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=261054
Pristupljeno: 29.7.2019.
10. Pravobranitelj za djecu: <http://dijete.hr/12408-2>, pristupljeno:29.7.2019.
11. Roditelji: <http://www.roditelji.hr/obitelji/pravni-savjeti/razvod-i-skrbnistvo-nad-djetetom/>, pristupljeno: 29.7.2019.
12. ŠTALEKAR, V. (2010.) Dinamika obitelji i prvi teorijski koncepti, *Medicina Fluminensis* 46(3), str. 242-246. Dostupno na:
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=89354
Pristupljeno: 29.7.2019.

11.2 POPIS TABLICA

Tablica 1: Prikaz broja sklopljenih i razvedenih brakova u razdoblju od 2015. do 2018.godine.....	25
--	----